

Zbigniew KOWALCZEWSKI, Zbigniew RUBINOWSKI

Wspomnienie o doc. dr. Czesławie Żaku

W dniu 5 marca 1992 r. pożegnaliśmy na cmentarzu komunalnym w Kielcach doc. dr. Czesława Żaka — zasłużonego geologa i społecznego działacza regionalnego, organizatora i długoletniego Kierownika Oddziału Świętokrzyskiego PIG w Kielcach.

Jego postać trwale wpisała się w naukowy pejzaż regionu, a szczególnie kieleckiego środowiska przyrodniczego, z którym aktywnie był związany do ostatnich swych dni. Choć od kilku lat przebywał na emeryturze, prawie codziennie spotykaliśmy Go w oddziale uśmiechniętego, pogodnego i pełnego żywotnego humoru. Zadziwiał nas energią i aktywnością, mimo że różne dolegliwości zdrowotne z wolna nadwerężyły Jego siły. Odszedł niespodziewanie w dniu 2 marca 1992 r.

Czesław Żak urodził się 27 sierpnia 1921 r. w Brzeszczanach na Górnym Śląsku w rodzinie inteligenckiej. W 1939 r. zdał maturę jako absolwent Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcącego im. S. Konarskiego w Oświęcimiu. Wybuch II wojny światowej zastał Go w obozie Junackich Hufców Pracy w okolicach Baranowicz. Dostał się do niewoli najpierw radzieckiej, a następnie niemieckiej. Przebywał krótko w obozie jeńców wojennych w Moosburgu k. Monachium. Po powrocie na Śląsk w 1940 r. pracował jako robotnik w kamiczysłomach dolomitu, a następnie w dziale miczniczym kopalni węgla kamiennego Janina w Libiążu k. Chrzanowa.

Bezpośrednio po wojnie, w 1945 r., Czesław Żak rozpoczął studia na Wydziale Górniczym Akademii Górniczej w Krakowie (I semestr), a następnie kontynuował je we Wrocławiu na nowoorganizowanym Wydziale Nauk Przyrodniczych Uniwersytetu i Politechniki Wrocławskiej. Był On jednym z pierwszych studentów zapisanych na ten wydział i miał indeks tej uczelni opatrzony numerem 1. W 1950 r. ukończył studia geologiczne jako pierwszy dyplomowany absolwent Wydziału Nauk Przyrodniczych U. i P. we Wrocławiu.

Doc. dr Czesław Żak
1921-1992

Jeszcze w czasie studiów Czesław Żak podjął pracę zarobkową na tworzącej się dopiero co uczelni wrocławskiej, pełniąc funkcję demonstratora, a później asystenta prof. Henryka Teisseyre'a — pierwszego kierownika i organizatora Katedry Geologii Ogólnej U. i P. we Wrocławiu. W zastępstwie profesora, który początkowo prowadził jeszcze zajęcia na Uniwersytecie w Poznaniu, przejął główne obowiązki zorganizowania katedry, wraz z odgruzowaniem budynku przy ul. Prusa, zdobyciem wyposażenia oraz wydobywaniem spod gruzów resztek zbiorów geologiczno-mineralogicznych, ocalałych po zniszczonych wskutek działań wojennych instytutach niemieckich. Pomagał także w tworzeniu się Dolnośląskiej Stacji Terenowej Państwowego Instytutu Geologicznego we Wrocławiu, którą to placówką kierował prof. H. Teisseyre.

Czesław Żak, wraz ze swą żoną Haliną, również geologiem, został zaangażowany do pracy w tejże stacji, podejmując naukowe badania sedimentologiczne i tektoniczne. Efektem tych badań jest dysertacja doktorska pt. "Budowa i rozwój zachodniego skrzydła Nieccki Śródsuddeckiej", obroniona przez niego w 1958 r. Na stanowisku adiunkta pełnił on wówczas funkcję zastępcy kierownika Dolnośląskiej Stacji Terenowej PIG we Wrocławiu.

W 1955 r. Czesław Żak wraz z żoną został służbowo przeniesiony do Kielce, gdzie objął kierownictwo Świętokrzyskiej Stacji Terenowej PIG. Była to wówczas jedyna placówka naukowa w tym mieście. Z Jego inicjatywy powstał projekt budowy nowoczesnego budynku stacji naukowej wraz z laboratoriami, zapleczem technicznym i archiwum rdzeni wiertniczych. Po zakończeniu budowy zajął się zagospodarowaniem i wyposażeniem nowego obiektu.

W Górach Świętokrzyskich doc. dr. C. Żak prowadził badania formacji kambryjskiej, poświęcone środowiskowej sedimentacji (Wiśniówka) i tektonice (Góry Pieprzowe). Studiował regionalne problemy stratygrafii, litologii i tektoniki Gór Świętokrzyskich. Interesował się też granicą kambru z wendem oraz geologią kambru i młodszego prekambru przedgórza Karpat. Według Jego projektu zgłębiono reperowy otwór wiertniczy Bazów IG 1, którego wyniki do dziś są żywo dyskutowane. Wypowiedział szereg inspirujących opinii na temat tektoniki trzonu paleozoicznego Gór Świętokrzyskich.

W ostatnich latach życia wiele miejsca w naukowej działalności doc. dr. C. Żaka zajmowały hydrogeologiczne badania stosowane. Był on m. in. współautorem arkuszy Kielce i Radom *Przeglądowej mapy hydrogeologicznej Polski*, monograficznych syntez regionalnych (geologiczno-złożowych, tektonicznych, stratygraficznych i hydrogeologicznych), a także wielu projektów i zasobowych dokumentacji regionalnych zbiorników wód podziemnych i poszczególnych ujęć wód dla zaopatrzenia w wodę pitną wielu miast, ośrodków przemysłowych i wsi regionu świętokrzyskiego. Z Jego inicjatywy i pod Jego kierownictwem zostały zorganizowane (w latach 1962 i 1981) w Górach Świętokrzyskich ogólnopolskie Zjazdy Polskiego Towarzystwa Geologicznego, a w 1968 r. regionalne wycieczki terenowe Międzynarodowego Kongresu Geologicznego w Pradze.

Doc. dr. C. Żak opublikował 93 rozprawy, artykuły i komunikaty naukowe, zaś do archiwów przekazał 105 opracowań, recenzji, ocen, opinii i ekspertyz geologicznych i hydrogeologicznych.

W 1963 r. C. Żak został mianowany samodzielnym pracownikiem naukowo-badawczym, a w 1975 r. docentem w Instytucie Geologicznym. Stacją i Oddziałem Świętokrzyskim PIG kierował przez 27 lat, aż do 1982 r., kiedy to odszedł na emeryturę. Z usposobienia pogodny o dużym poczuciu humoru łatwo zjednywał sympatię współpracowników.

Doc. dr C. Żak uczestniczył również żywo w społecznej działalności naukowej; współdziałał przy tworzeniu Oddziału Świętokrzyskiego PIG oraz Kieleckiego Towarzystwa Naukowego. Był członkiem Rady Naukowej Instytutu Geologicznego, Rady Naukowo-Ekonomicznej przy wojewodzie kieleckim, Wojewódzkiego Komitetu Ochrony Przyrody, członkiem zarządu Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Górnictwa w Oddziale Wojewódzkim NOT w Kielcach oraz rzeczoznawcą SIITG w Katowicach i biegłym Okręgowej Komisji do Spraw Szkód Górniczych w Kielcach. Był aktywny także w Stowarzyszeniu Geologów Wychowanków Uniwersytetu Wrocławskiego, Lidze Obrony Kraju, Polskim Związku Filatelistycznym i Polskim Związku Wędkarskim.

Za zasługi w działalności naukowej, organizacyjnej i społecznej został nagrodzony krzyżami: Kawalerskim i Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotym Krzyżem Zasługi, licznymi odznakami i dyplomami honorowymi (m. in. za Zasługi dla Polskiej Geologii, Instytutu Geologicznego, dla Kielecczyny, SIITG, NOT i in.). W 1986 r. uzyskał również stopień dyrektora górniczego I stopnia.

Doc. dr C. Żak swoją pracą badawczą i organizatorską na Dolnym Śląsku, a przede wszystkim w Górach Świętokrzyskich, zasłużył się bardzo nauce polskiej. Państwowy Instytut Geologiczny przez 30 z górą lat korzystał z Jego nieprzeciętnego talentu organizatorskiego. Współtworzył od podstaw Dolnośląską Stację Terenową PIG we Wrocławiu, a następnie rozbudowywał Świętokrzyską Stację Terenową PIG, zamienioną później w Oddział PIG w Kielcach. Zasługi doc. dr. C. Żaka nie ograniczają się tylko do stworzenia bazy materialnej obu wymienionych ośrodków naukowych polskiej geologii, lecz także do dynamicznego rozwoju drugiego z nich. Angażował osobiście wielu młodych geologów podejmujących następnie nowe zadania w zakresie regionalnej problematyki badawczej. Przy inspirującym poparciu C. Żaka placówka kielecka, często jako pierwsza w kraju, podejmowała oryginalne studia regionalne i badania metalogeniczne, geologiczno-złożowe, paleontologiczno-stratygraficzne, geochemiczne, litologiczno-facjalne, a w ostatnich latach również geologiczno-sozologiczne. Jako zwierzchnik był dla podwładnych życzliwym i wyrozumiałym, chociaż wymagającym przełożonym.

Doc. dr Żak był otwarty na szeroką współpracę placówki naukowej, którą kierował, zarówno z innymi ośrodkami naukowymi w kraju i za granicą, jak też z instytucjami regionalnymi i lokalnymi. Szczególnie owocna była wieloletnia współpraca z administracją geologiczną województwa kieleckiego oraz z kieleckimi przedsiębiorstwami branży geologicznej. W dużej mierze za jego to sprawą Stacja, a następnie Oddział Świętokrzyski PIG w Kielcach podejmował i wykonywał na rzecz władz państwowych szereg wojewódzkiego różne pilne i trudne zadania geologiczne, hydrogeologiczne i sozologiczne. Realizowana konsekwentnie przez lata służba geologiczna na rzecz regionu sprawiła, że kielecka placówka PIG dostarcza dziś krajowi pozytywnych

wzorców współpracy administracji geologicznej z Państwowym Instytutem Geologicznym.

Doc. dr C. Żak po przejściu na emeryturę utrzymywał nadal stały kontakt ze swoimi młodszymi kolegami i kolegami z oddziału. Spotykaliśmy się często. Dzielił z nami wielkie i małe sukcesy oraz porażki; cieszył się i smucił. Pomagał i radził, gdy było trzeba. Nigdy nie skarżył się na nic i na nikogo. Rozładowywał stany napięć i stresy opowiadając sympatyczne dowcipy i zabawne dykteryjki. Dopóki Mu pozwalało zdrowie organizował wyjazdy nad wodę — na ryby i do lasu — na grzyby. Czynny był na wielu polach działalności społecznej i geologicznej do ostatniego dnia życia. Odszedł nagle, tak jak się spodziewał i mówił. Będzie nam bardzo brakowało doc. dr. C. Żaka — starszego Kolegi i Przyjaciela.

Oddział Świętokrzyski
Państwowego Instytutu Geologicznego
Kielce, ul. Zgoda 21
Nadesłano 15 września 1992 r.

WYBRANE PUBLIKACJE DOC. DR. CZESŁAWA ŻAKA

- 1958 Budowa i rozwój zachodniego skrzydła niecki śródsudeckiej. *Biul. Inst. Geol.*, 129.
- 1960 Środowisko sedimentacyjne piaskowców kambryjskich w Wiśniówce i ich stosunek do facji fliszowej (współautor). *Rocz. Pol. Tow. Geol.*, 30, p. 213–241, z. 2.
- 1960 Badania geologiczne regionu Gór Świętokrzyskich. W: 40 lat Instytutu Geologicznego 1919–1959. *Pr. Inst. Geol.*, 30, cz. 1.
- 1961 Przeglądowa mapa hydrogeologiczna Polski w skali 1:300 000, ark. Radom, wydanie B (współautor). *Inst. Geol. Warszawa.*
- 1962 Wstępne studium tektoniczne środkowego kambru Gór Pieprzowych. *Biul. Inst. Geol.*, 174.
- 1962 Badania geologiczne w rozwoju gospodarczym regionu świętokrzyskiego. *Prz. Geol.*, 10, p. 388–392, nr 8.
- 1962 Przeglądowa mapa hydrogeologiczna Polski w skali 1:300 000, ark. Kielce, wydanie B (współautor). *Inst. Geol. Warszawa.*
- 1963 Atlas geologiczny Polski. Zagadnienia stratygraficzno-facjalne. Z. 2. Eokambry i kambry (współautor). *Inst. Geol. Warszawa.*
- 1963 Prekambry i kambry w podłożu Przedgórze Karpat Środkowych i w Górach Świętokrzyskich (współautor). *Rocz. Pol. Tow. Geol.*, 33, p. 321–335, z. 3.
- 1968 Objasnienia do Przeglądowej mapy hydrogeologicznej Polski w skali 1:300 000, ark. Kielce (współautor). *Inst. Geol. Warszawa.*
- 1968 Objasnienia do Przeglądowej mapy hydrogeologicznej Polski w skali 1:300 000, ark. Radom (współautor). *Inst. Geol. Warszawa.*
- 1968 Budowa geologiczna Polski, I. Stratygrafia, cz. I: Prekambry i paleozoik (historia badań i ogólna charakterystyka geologiczna eokambry i kambry Gór Świętokrzyskich i Przedgórze Karpat). *Praca zbiorowa. Wyd. Geol. Warszawa.*
- 1970 Geologia i surowce mineralne Polski (litologia, paleogeografia, stratygrafia i tektonika prekambry i kambry w Górach Świętokrzyskich i na Przedgórzu Karpat). *Praca zbiorowa pod red. R. Osiki. Biul. Inst. Geol.*, 251.
- 1971 Surowce mineralne województwa kieleckiego (budowa geologiczna, historia eksploatacji kopalń, wody mineralne). *Praca zbiorowa pod red. S. Kozłowskiego. Wyd. Geol. Warszawa.*
- 1972 Prognozy wpływu eksploatacji surowców skalnych na stosunki hydrogeologiczne w rejonie Białego Zagłębia (współautor). *Problemy regionu kieleckiego — Studia i materiały*, nr 3.
- 1974 Znaczenie bazy surowcowej regionu świętokrzyskiego w rozwoju badań geologicznych. *Stud. Kiel.*, nr 1, p. 43–57. *Kiel. Tow. Nauk.*

- 1977 Uzdrowiska województwa kieleckiego (współautor). *Rocz. Świąt. Kiel. Tow. Nauk.*, 5.
- 1977 Znaczenie wody w środowisku przyrodniczym i problem ochrony wód podziemnych. *Stud. Kiel.*, 113, p. 95-103, nr 1.
- 1978 Dotychczasowy rozwój i osiągnięcia placówek naukowo-badawczych działających na terenie Kielc (współautor). *Stud. Kiel.*, nr1/17, p. 37-52. *Kiel. Tow. Nauk.*
- 1979 Raport o stanie nauk i perspektywach rozwoju w kieleckim ośrodku naukowym do roku 1990 (współautor). PAN Kraków.
- 1985 Rozwój i surowce balneologiczne uzdrowiska Busko — Solec (współautor). *Stud. Kiel.*, nr 3/47, p. 145-164. *Kiel. Tow. Nauk.*
- 1985 Warunki geologiczne uzdrowiska Busko — Solec. *Stud. Kiel.*, nr 3/47, p. 129-143. *Kiel. Tow. Nauk.*
- 1991 Budowa geologiczna Polski (region świętokrzyski). 7. Praca zbiorowa pod red. J. Malinowskiego. *Wyd. Geol. Warszawa.*